

אלוהים, בימאי נכיון

אילו הייתי מאמין באלוהים, הייתי רואה בו בימאי גדול. הייתי צריך גם לקבוע שיש לו חשיבה מורכבת. זהו הסיכום שלי לאירועי מאי/יוני 1967, שמלאו להם עתה 20 שנה.

מילחמת ששת הימים בוימה בחוש דרמאטי מעולה, בחוש נדיר של עיתוי וקצב. כל סצינה היא במקומה הנכון, באורך הנכון. הנפשות הרמאטיות עוצבו כולן עליידי שחקנים טובים, רובם שחקני אופי מצויינים. לוי אשכול, משה דיין, גמאל עבד אל נאצר, יצחק רבין, אחמד שוקיירי, אה תאנט ורבים אחרים — כל אחד מהם היה במקומו הנכון על הבימה, ונתן את ההצגה הטובה ביותר.

עד כדי כך, שרבים אכן מאמינים שהכל היה מבוים מראש: ימי ההרדה שקדמו למלחמה כשהאומה כולה עצרה את נשימתה, כאשר הפיק"ם נמתח יותר ויותר, יום אחרי יום, עד שנרמה שהגיע לקצה גבול יכולתו — ואז ההסתערות, הכשורה הגואלת, הניצחון המרהים, השיכרון, האלכוהולים.

אילו באמת ישבו זיקני ציון אישם במקום נסתר, ותיכננו את המלחמה — לא יכלו לעשות זאת טוב יותר. וזהו גם ההוכחה הניצחת לכך ששום דבר לא תוכנן ולא בוים. מפני שאנשים כשריווד, ובמיוחד פוליטיקאים, פשוט אינם מסוגלים לביים שום דבר בצורה מושלמת. ההצגה הזאת היתה טובה מדי. אילו ניסו לביימה, היתה נכשלת בכל שלב ושלב. שיקול זה אינו משכנע רבים וטובים בעולם, המאמינים עד היום שכל זה לא היה אלא מוימה יהודית מחוכמת ומתוככמת. בראש וראשונה מאמינים בכך האנטישמים, כי האנטישמים מעריצים את היהודים ומאמינים בשיכלם העילאי. בעצם, זהו סימן ההיכר של האנטישמי האמיתי. האם יש מיסמך החרור יותר בהערה עיוורת ליהודים מאשר הפרוטוקולים של זיקני ציון? מכיוון שאיני אנטישמי, אין לי הערכה כה רבה לשיכלם של היהודים, ועל אחת כמה וכמה לשיכלם של כל המעורבים במלחמת ששת הימים. בימים ההם הייתי חברי כנסת ועורך עיתונים, עקבתי אחרי המאורעות מקרוב מאוד, הייתי מעורב במהלכים כעדי ראיה, ופה ושם גם כסטאטיסט על הבימה. לכן אני יודע: שום דבר לא תוכנן, שום דבר לא בוים. הכל היה אמיתי לגמרי. צירוף מזוה ונדיר של מיקרים, והסיכום המצטבר של החולשות והטיפשויות של כל המעורבים, הם שיצרו את ההצגה המושלמת.

רק מי שמאמין בבימאי הגדול בשמיים ימצא בגיון ברברים.

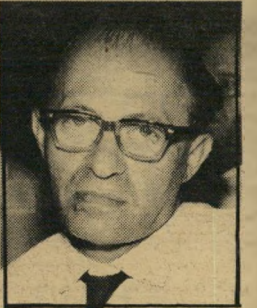
החרדה של בגין

הפוליטיקאים אכן חרדו. ראיתי אותם מקרוב, במשך שעות וימים ושכונות, ואני מעיד שחרדתם היתה אמיתית. לוי אשכול חרד. יגאל אלון חרד. מנחם בגין חרד.

באחד הימים — ערב הקמת ממשלת הליכוד-הלאומי או מייד לאחר מכן — קרא לי מנחם בגין וביקש לשוחח איתי. עברנו לחדר ריק ליד מיזנון הכנסת.

מר אבנרי, פתח, ותלה בי עיניים עייפות ודאגות, "יש בר גינו חילוקי דעות, אבל עכשיו עצם קיומנו נתון בסכנה. חילוקי קידהיעות בינינו אינם חשובים. עלינו לדאוג לקיום המדינה." תמהתי לאן מובילה הקרמה זו.

העיתון שלך, מר אבנרי, הוא בעל השפעה גדולה על הרוח הצעיר. אתה יכול להשפיע מאוד על המוראל הלאומי. אני מבקש ממך, השתמש באה שפעה שלך כדי להכשיר את הנוער למיבחן הגדול הצפוי לנו."



בגין

הרגע שבו

התקבלה החלטה

יש רגעים בחיי עם, כשמתקבלת החלטה. אין לדעת איך. אין זה תהליך מודע. אבל אתה חש שקורה משהו, שמיליוני בני אדם החליטו באותו הרגע: זהו זה. אני זוכר את הרגע שבו הוחלט על המלחמה. לא בממשלה, לא בכנסת (אם כי גם בכנסת), אלא באותו תחום מיסטורי ומיסטי שאפשר לקרוא לו "הנשמה הלאומית".

זה היה כמעט שבועיים לפני המלחמה, כאשר הודיע הרדיו שגמאל עבד אל נאצר מיקש את מיצרי טיראן, כדי לנתק את אילת מן הים הפתוח.

ישנתי במיזנון הכנסת, כעיצומו של דיון מדיני במליאה. יצאתי מן האולם, שבו נערכה התישפכות המילולית הרגילה, כדי לשמוע מה קורה. שמעתי את הידיעה.

לא אלווה רגע עדיין לא חרגה המתיחות מן התחום המקובל. עברו יומיים עד שהציבור תפס את מלוא המשמעות של ריכוז הצבא המצרי במידבר סיני. אבל המלחמה נראתה עדיין רחוקה, בלתי מציאותית איכשהו. מאז מלחמת סיני עברו כמעט 11 שנים של רגוע, והיה נרמה שלא יתכן מלחמה חדשה. יש משבר, אבל איכשהו ימצא פיתרון.

ופיתאום, אבל כשעברה משולחן לשולחן היריעה על המיקוש, ידעו הכל: תהיה מלחמה.

אינני יודע איך תפסתי זאת. פשוט ידעתי. הסתכלתי בפני האנשים במיזנון, שוחחתי עם שניים-שלושה חברי הכנסת,

וידעתי, ידעתי שכרגע זה מחליטים מאות אלפי בני אדם במדינה, חיילים, הורים, רעיות, בנים: תהיה מלחמה. רק אחרי המלחמה התברר שהמיקוש לא היה ולא נברא. היתה זאת הכרזת סרק של המצרים, שלא יצאה כלל אל הפועל. זה היה חלק מן ההומור האכזרי של הבימאי.

נסיר אומלל

הגיבור האומלל של ימי ההרדה היה יגאל אלון. הייתי אז במגע יומיומי איתו, כי ביקשתי להרפס את עיתוננו היומי החדש, דף, בבית הדרפוס של מפלגתו.

ככל שנבר הלחץ הציבורי על לוי אשכול לוותר על תיקי הכרזת טיראן, כן גברה תיקויות של יגאל לקבל את התפקיד. נפשו יצאה אליו.

ביום הרביעי המכריע ראיתי בצהריהם. הוא צהל. סופי סוף הסכים אשכול למסור לו את התיק, אמר.

למחרת היום ראיתי שוב. הוא נראה כאדם שעולמו הרב עליו. התיק נמסר למשה דיין.

ופיתאום, הכל אחרת

אחד הדברים הקשים ביותר על בני אדם הוא להכיר בשינוי הראשון שחל בחייהם.

בני אדם משתוקקים לביטחון. ביטחון פירושו — שהכל יישאר כמו שהוא. מה שקיים ידוע, מוכר, ועל כן בטוח. שום דבר



אינו מפחיד יותר מאשר שינוי פיתאומי, דראסטי, המשנה את הכל, הופך את העולם בנדגדג לנוף לא-מוכר.

זהו, לדעתי, הפיתרון לתעלומת ההתנהגות של העם היהודי בימי השואה. עליית היטלר לשלטון שינתה לפתע פיתאום, מן היום למחר, את מציאות החיים של העם היהודי. היהודים לא היו מסוגלים להאמין בכך — לא הקורבנות באירופה, ולא היישוב כאן. פשוט סירבו להאמין שקרה משהו המשנה לחלוטין את העולם, המכטל את כל המשמעויות והנתונים המוכרים מתמול שילשום, המחייב שינוי מוחלט בדרכי ההתנהגות והמחשבה וההתארגנות.

אלוהים (אותו אלוהים שאיני מאמין בו) העניק לי ברוב חסרו רחוק את הכישרון הזה.

אולי זה תורשתי. אבי הביז את משמעות עלייתם של הנאצים ביום שזה קרה, וכעבור כמה חודשים כבר היינו בארץ.

שבוע לפני המלחמה כינסתי את הנהלת התנועה שייצגתי אותה בכנסת (תנועת העולם הזה — כוח חדש). הנהלה היתה מורכבת מאנשים נבונים, כולם אייראליסטים בעלי תחושה פוליטית-מסורתית מחודרת, והיה בה, כמובן, ויכוח על יחסנו למשבר.

אני זוכר בערך את המילים שבהן פתחת את הוויכוח: "חברים, קרה משהו. משהו המשנה לחלוטין את חיי המדינה ואת חיי כולנו. כל מה שקרה עד היום הפך לעבר רחוק. לטובה או לרעה, מתחיל פרק חדש לגמרי, נוצרת מציאות חדשה. אנחנו צריכים לשחרר את עצמנו מכל התפיסות הקודמות, ולבחון את הכל לגמרי מחדש..."

אך מסופקני אם אני עצמי הננתי באותו יום עד כמה עומדת המציאות להשתנות.

צה"ל התפלל

היתה לי הרגשה מוזרה. הסתובבתי כל היום בין אנשים מודאגים, חרדים, שהאמינו כי המדינה, וכולנו, נתונים בסכנה של השמדה, של שואה שניה, ואני לא דאגתי.

היתה לכך סיבה פשוטה: כמה חודשים לפני המאורעות האלה הומנתי להרצות בקיבוץ בגליל העליון. דיברתי על הדרך לשלום, ענית על השאלות, ולפני שחזרתי הביתה ישבתי עם כמה מן החברים בחדר-האוכל.

שתינו קפה וגילגלנו שיחה.

"לפני שבוע היה פה דרו", אמר לי אחד הקיבוצניקים בסדר. הוא התכוון לדויד אלעזר, או אלוף פיקודי הצפון. הוא דיבר אצלנו בחוג מצומצם על המצב הביטחוני, ואמר שצה"ל ממש

מתפלל שנאצר יכניס את צבאו למירבסיני. אם יעשה את זה, נתקוף ונשמד אותו."

באותו זמן היה הצבא המצרי עסוק במלחמה ארוכה בתימן, וההערכה היתה שאין לו כוחות לחזית שניה. זאת היתה גם הערכת המודיעין — הערכה שהיתה כוזבת, כרגיל.

זכרתי את השיחה הזאת היטב, וכאשר ריכו עבד אל נאצר לפתע את כוחותיו בסיני, ידעתי שתפילת האלופים נענתה.

כשיא ימי ההרדה פירסמנו מאמר שעורר אז ציבור פיקפוק רציני בשפיות דעתנו. הוא נשא את הכותרת, "נאצר ניכנס לתוך מלכות", והופיע בראש הגליון מיום ה-24 במאי 1967.

המטכ"ל האמין ביכולתו להשמיד את הצבא המצרי. אילו שלט הצבא בישראל, אפשר היה להאמין שהכל אכן תוכנן ואורגן מראש. אך הפוליטיקאים לא היו שותפים לביטחונם של האלופים. ואילו חלק מן האלופים היו שותפים לחרדה, כפי שמעיה פרשת ההתמוטטות של יצחק רבין.

חתן בהלוויה

ביום פרוץ המלחמה נערכה ישיבה של הכנסת, ועליתי לירושלים. הכביש היה סתום בטאנקים וברכב צבאי מכל סוג, שמיהרו לירושלים. זה היה הכוח שעמד לתקוף את הירדנים.

נסעתי אז כמוסטאנג לבנה, מכונת יפה במיוחד, שבלטה מאוד בפקק נייד זה של רכבים קרביים. החיילים היו במצב רוח עליו, ונתנו לי רוח טובה לעבור על פניהם.

הכנסת קיימה ישיבה קצרה, ואחר כך ירדה למיקלט. התותחים הירדניים הפגינו את הסכיבה. בפעם הראשונה (והאחרונה) צדקו מתכנני הבציון, שהזויו ברגע האחרון את שער הכניסה ממקומו הטיביעי, הפונה לכיוון העיר העתיקה, אל המקום שבו הוא נמצא עתה, בצד השני.

המיקלט היה מלא ורחוס. היו שם ח"כים, שרים, פקידים וכל מיני אנשים אחרים, האוהבים ליהנות מזו השכינה של הכנסת. השיחות התנהלו בלחש, בחדרה, ואולי גם קצת בפחד. הר הפגזים נשמע היטב.

לפתע נישא אליי מישוה (בשום פנים איני זוכר מי זה היה) ולחש לי באוזן: "העניין נגמר. הבוקר השמדרנו את כל חיל-האוויר המצרי".

הייתי מצוי די הצורך באסטרטגיה כדי לדעת כי פירוש הדבר הוא שהמלחמה כבר הוכרעה, כמה שעות אחרי שהתחילה.

חזרתי לתל-אביב בחושך, בדרך עוקפת ארוכה. כשהגעתי למערכת והבאתי את הבשורה, פשוט לא האמינו לי.

זה נמשך כמה ימים. הצנוורה אסרה לפרסם את העובדה שכבר הושג ניצחון מכריע. בחוכמה רבה, ניתן לאייב לטעון לניצחונות פנטאסטיים. כך נמנעה התערבות העולם, שבוודאי היתה באה אילו נודע כי ישראל עומדת לכבוש שטחים עצומים.

התוצאה היתה שבמשך כמה ימים התהלכתי כחתן בהלוויה, הכל הקשיבו בדאגה נוראה להודעות התחנות המצריות (קול הרעם" רע"ם היו ראשי התיבות של "הרפובליקה הערבית המאוחדת", השם הרישמי של מצרים אז) ואני ידעתי שהשגנו ניצחון כביר.

אבל בחתונה

ביום הרביעי של המלחמה ישבתי במערכת נחבת החברים המעטים שנותרו. רוב החברים היו מגויסים. במאמץ עילאי הוצאנו את העולם הזה ואת העיתון היומי, דף, שהתחיל להופיע ערב המלחמה.

צה"ל כבש כבר את הגדה המערבית ואת רצועת עזה, ולמעשה היתה כל הארץ בידיו. במשך שנים הטפנו, מעל עמודי העולם הזה, להקמת מדינה פלסטינית.



אשכול

לצד ישראל, כפיתרון שביא לשלום. היה ברור לנו כי עכשיו נוצרה הזדמנות של פו להשיג שלום כזה.

ידענו כי הפלסטינים נמצאים במצב של הלם. ראינו זאת כמו עינינו. במערכת היה פאזיו אלי אסמר, ערבי מלוד, שתפקידו היה להאזין לשידורי התחנות הערביות. במשך ימים שמע על הניצחונות הכבירים של צבאות ערב, על תל-אביב הבערת, על התמוטטות האויב הציוני. מנני שמע כי המצרים כבר נחלו תבוסה ניצחת. הוא היה במצב של יאוש גמור. (לאחר מכן נכלא במעצר מנהלי ממושך, ונאלץ לעזוב את הארץ.)

אם הפלסטינים נמצאים במצב כזה של יאוש מארצות-ערב, ואם ניתן בדינו להציע להם את השטחים שכבשנו זה עתה — האם לא נוצרה הזדמנות היסטורית להתפייסות בין שני העמים? טיכנסו עצה איך להביא את הבשורה למי שצריך. נדמה לי שהיה זה אורי סלע בציצית את ההצעה, שאלכתוב מיתב גלוי ללוי אשכול, והשפרסם אותו במומנית בהעולם הזה ובדף.

המיתב הגלוי פורסם ב-9 ביוני 1967, והצעתו בו להקים מיד מדינה פלסטינית בגדה וברצועה, תוך ברית עם ישראל. פגשתי את אשכול בכנסת, והסכרתי לו את ההצעה ביתר פירוט. אשכול רדה אותה מכל וכל.

ב-5 ביוני הייתי כחתן בין אבליים. כעבור שבועיים הייתי כאכל בחתונה. המדינה כולה היתה אחוזה בשיכרון-הניצחון. ואילו אני חשתי שבחננו מאבדים הזדמנות היסטורית, שאולי לא תחזור לעולם. גדול הניצחונות בתולדות-המדינה הפך לזרע-הפרוענות. אישם למעלה צחק הבימאי הגדול.